«شرق» از نشست قازان گزارش می‌دهد؛ «فرمت مسکو» و منافع ملی ایران

طالبان، فرصت یا تهدید

عبدالرحمن فتح‌الهی: نشست موسوم به «فرمت مسکو» دیروز جمعه ۲۹ سپتامبر/ ۷ مهر در شهر قازان (کازان) روسیه، مرکز جمهوری تاتارستان با حضور نمایندگان ۱۵ کشور ازجمله روسیه، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان، ازبکستان، چین، هند، ایران و پاکستان برگزار شد. در این نشست امیرخان متقی، سرپرست وزارت امور خارجه طالبان نیز به دعوت روسیه حضور داشت. علاوه بر هیئت طالبان، این دور از نشست «فرمت مسکو»، میهمانان ناظر دیگری را ازجمله مقاماتی از عربستان، امارات، قطر و ترکیه به شهر قازان دعوت کرده بود. شرکت‌کنندگان در این نشست درباره وضعیت کنونی افغانستان، مسائل آشتی بین طرف‌های افغان، تضمین امنیت منطقه‌ای و بازسازی کشور پس از جنگ و همچنین مسائل فراگیربودن دولت طالبان، مبارزه با تروریسم و جنایات مواد مخدر بحث و تبادل نظر کردند.

ضمیر کابلوف، نماینده ویژه ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه در امور افغانستان، پیش‌تر در گفت‌وگو با رسانه‌ها اظهار کرد که «این نشست بر موضوع فراگیرشدن دولت کنونی افغانستان، مبارزه با تروریسم و جرائم مرتبط با مواد مخدر متمرکز خواهد بود. هیچ بحثی درباره حذف نام طالبان از لیست گروه‌های تروریستی و ممنوعه در روسیه وجود ندارد». نکته حائز اهمیت اینجاست که در نشست قبلی «فرمت مسکو» برای افغانستان در نوامبر سال گذشته میلادی، روسیه نمایندگان حکومت طالبان را به دلیل عدم تشکیل دولت «جامع سیاسی-قومی» دعوت نکرد. هرچند این بار امیرخان متقی در قازان حضور داشت و سخنرانی خود را در فرمت مسکو بیان کرد، بااین‌حال نماینده ویژه رئیس‌جمهور روسیه در امور افغانستان و رئیس دپارتمان دوم آسیایی وزارت امور خارجه روسیه اعلام کرد وزیر امور خارجه این کشور هیچ برنامه‌ای برای دیدار با هیئت طالبان که به روسیه سفر کرده است، ندارد.

ضمیر کابولوف با بیان این نکته که دعوت از هیئت طالبان برای شرکت در نشست قازان توسط او صورت گرفته نه سرگئی لاوروف، متذکر شد که وزیر امور خارجه روسیه (لاوروف) هیچ تعهدی در مقابل این میهمانان (طالبان) ندارد. بنابراین نماینده ویژه رئیس‌جمهور روسیه در امور افغانستان و رئیس دپارتمان دوم آسیایی وزارت امور خارجه روسیه تأکید کرد که طالبان جزء شرکت‌کنندگان در نشست فرمت مسکو نیست، بلکه جزء میهمانان این نشست است و به زعم او، این تفاوت اساسی است. کابولوف درباره به رسمیت شناختن فرضی دولت طالبان گفت برای این منظور طالبان باید ابتدا در عمل ثابت کند آماده است تا به درخواست‌ها برای ایجاد یک دولت جامع پاسخ دهد. چنین گامی در را برای به رسمیت شناختن احتمالی باز می‌کند.

اما برخلاف آنچه نماینده ویژه رئیس‌جمهور روسیه در امور افغانستان و رئیس دپارتمان دوم آسیایی وزارت امور خارجه روسیه عنوان کرد، کریم داوودمعینی در گفت‌وگو با «شرق» ارزیابی کاملا متفاوت و متضادی دارد و بر این باور است که حکومت طالبان در طول دو سالی که از عمرش می‌گذرد، توانسته با ترفندهای سیاسی و دیپلماتیک در قالب حفظ موازنه با کشورهای بلوک شرق و غرب، به صورت نسبی به اهداف خود دست پیدا کند؛ کمااینکه به گفته او، در هفته‌های گذشته شاهد دیدار مقامات حکومت طالبان با مقامات دولت بایدن در دوحه، پایتخت قطر، بودیم و اکنون هم طالبان با حضور در نشست فرمت مسکو در شهر قازان، توانسته است با سخنرانی امیرخان متقی دست به نوعی تطهیر، توجیه و همچنین تلاش برای به رسمیت شناختن حکومت طالبان بزنند.

تحلیلگر حوزه بین‌الملل پیرو نکته خود متذکر می‌شود: «طالبان به خوبی می‌داند ذیل تقویت ارتباطش با کشورهایی نظیر چین و روسیه می‌تواند ایالات متحده را به سمت انعطاف و دادن امتیاز بکشاند و به‌عکس، با مذاکرات صورت‌گرفته با طرف آمریکایی، می‌تواند شرایطی را ایجاد کند که روسیه و چین هم به دنبال کشاندن طالبان به جبهه خود باشند». با این خوانش، کارشناس حوزه افغانستان معتقد است «طالبان به یک هوشمندی دیپلماتیک در سایه پیشبرد سیاست موازنه‌سازی رسیده است و به تبع آن به خوبی می‌داند از کارت‌های خود چگونه استفاده کند تا منافعش را به طور هم‌زمان از روسیه و چین و ایالات متحده محقق کند». با در نظر گرفتن این نکات، کریم داوودمعینی، برخلاف گفته‌های ضمیر کابولوف تأکید می‌کند اصلا مهم نیست هیئت طالبان در قالب طرف رسمی به روسیه و نشست قازان دعوت شده است یا به عنوان طرف میهمان و ناظر، چون وی اذعان دارد که «نفس حضور طالبان در هر نشستی، یک فرصت، فضا و بستر را برای به رسمیت شناختن این حکومت فراهم می‌کند».

تهران و طالبان در قازان چه گفتند؟

حسن کاظمی‌قمی، نماینده ویژه رئیس‌جمهور در امور افغانستان که روز پنجشنبه برای شرکت در پنجمین نشست «فرمت مسکو» در ارتباط با موضوع افغانستان به روسیه و شهر قازان سفر کرده بود، در سخنرانی دیروز (جمعه) خود رویکرد جمهوری اسلامی ایران را در قبال حکومت طالبان، افغانستان و تحولات این کشور تبیین کرد و ضمن انتقاد از دخالت‌های بی‌جا و سیاست‌های نادرست آمریکا در امور افغانستان در سال‌های گذشته، بر ضرورت همکاری بیشتر کشورهای همسایه برای کمک به حل مشکلات افغانستان، بدون اتکا بر عنصر بیگانه تأکید کرد.

نماینده ویژه رئیس‌جمهور در امور افغانستان این را هم گفت که «در برابر جبهه همسایگان افغانستان، بیگانگانی قرار دارند که اگرچه از منطقه دور هستند، اما منافع خویش را برتری بخشیده و ارزش‌های رایج جوامع خود را برای دیگران ترویج و تبلیغ می‌کنند». بنابراین به باور کاظمی‌قمی، «۲۰ سال اشغالگری مستمر و بدون دلیل آمریکا و هم‌پیمانانش، آشکار کرد جبهه بیگانگان با منافع ملی افغانستان سر سازگاری ندارد». با این برداشت، نماینده ویژه رئیس‌جمهور در امور افغانستان در ادامه سخنانش از امید بیشتر خبر داد که در سایه آن، سیاست همسایگی بر بنیاد جلب منفعت و دفع مضرت به‌سرعت مدنظر واقع شود و برنامه اجرائی چنین سیاستی از سوی حکومت سرپرستی افغانستان توأم با رایزنی با همسایگان دنبال شود.

در حالی حسن کاظمی‌قمی در سخنانش طالبان را «حکومت سرپرستی افغانستان» خواند که در مقابل، امیرخان متقی در مقام وزیر امور خارجه طالبان در سخنان دیروزش در قازان اعتقادی به موقتی‌بودن حکومت طالبان نداشت و به بیان دستاوردهای این حکومت (طالبان) در نشست «فرمت مسکو» پرداخت. متقی برخلاف تمام شواهد و قرائن مدعی شد «حکومتی را تشکیل داده‌ایم که از مشروعیت دینی و ملی همراه با حکمرانی خوب با در نظر گرفتن دین، تاریخ، فرهنگ و به‌ویژه واقعیت‌های سیاسی بلافصل مردم خود برخوردار باشد». با این ادعا از زبان این مقام حکومت طالبان، وی ابراز امیدواری کرد کشورهای منطقه و جهان نیز مهر تأیید خود را بر این واقعیت بگذارند.

وزیر امور خارجه حکومت طالبان در مواضعی معنادار که به نظر می‌رسد احتمالا روی سخنش با ایران بود، به موضوع پیشنهاد همسایگان افغانستان برای تعیین نوع حکومت در این (افغانستان) ورود کرد و متذکر شد: «همه کشورها به‌ویژه همسایگان ما و کشورهای منطقه، چون در مورد شکل حکومت‌داری به دیگران نسخه ارائه نمی‌کنیم، در مورد شکل حکومت‌داری افغانستان نیز نسخه ارائه ندهند و در عوض، منطقه کار رسمی را با امارت اسلامی افغانستان آغاز کند».

متقی سخنرانی خود را این‌گونه ادامه داد که «اکنون که اشغال افغانستان پایان یافته، امنیت برقرار شده و اراده سیاسی قوی وجود دارد، زمان اجرای پروژه اتصال منطقه‌ای با محوریت افغانستان فرارسیده است. براساس سیاست خارجی اقتصادمحور خود، آماده ارائه همه امکانات لازم برای اتصال منطقه‌ای هستیم؛ چه در قالب حمل‌ونقل و چه انتقال انرژی. پس از تحولات سیاسی جدید، اکنون بیش از هر زمان دیگری شرایط برای اجرای «کریدور تجاری شمال ـ جنوب» فراهم شده است.

وزیر امور خارجه حکومت طالبان از اظهارات میخائیل میشوستین (نخست‌وزیر فدراسیون روسیه)، درباره اعلام آمادگی مسکو برای توسعه مسیرهای تجاری در منطقه یورو-آسیا از جمله افغانستان و جنوب آسیا استقبال کرد، چون به گفته متقی «افغانستان دارای پتانسیل قوی برای همکاری اقتصادی، تجارت و سرمایه‌گذاری است و در پروژه‌های زیربنایی، انرژی، معادن، زراعت، خطوط ارتباطی و به‌ویژه خط آهن که تمام منطقه را از طریق افغانستان به هم وصل می‌کند، هیچ تبعیضی نداریم». این مقام طالبان در نکته سومش، «آمادگی طالبان در زمینه همکاری مرزی با کشورهای همسایه برای جلوگیری از تردد قاچاقچیان و سایر عوامل مخرب را تکرار کرد». چراکه از دیدگاه متقی، مقابله با این تهدیدها مستلزم همکاری جمعی است. وزیر امور خارجه حکومت طالبان سراغی از تعاملات گسترده سیاسی و دیپلماتیک افغانستان با بسیاری از کشورها به‌ویژه با کشورهای منطقه گرفت و در اشاره‌ای مستقیم به اقدام جمهوری خلق چین پرداخت که طبق تشریفات دیپلماتیک، سفیر خود را به امارت اسلامی افغانستان معرفی کرد. متقی با تشکر از پکن، امیدواری خود را برای سرمشق قراردادن این اقدام چینی‌ها توسط سایر کشورها عنوان کرد.

دوگانه به رسمیت شناختن یا نشناختن طالبان

پیرو آنچه امیر متقی در سخنان دیروزش در نشست قازان مطرح کرد، ۲۲ شهریور/ ۱۳ سپتامبر بود که سفیر جدید چین در افغانستان استوارنامه خود را به مقامات طالبان تحویل داد و به این ترتیب چینی‌ها به نخستین کشوری بدل شدند که از زمان کنترل افغانستان توسط طالبان سفیر جدیدی در این کشور تعیین می‌کند. سخنگوی وزارت خارجه طالبان اعلام کرد که از آگوست سال ۲۰۲۱ تاکنون و پس از خروج نظامیان آمریکایی از افغانستان و به‌دست‌گرفتن زمام امور توسط طالبان، «چاو چینگ»، نخستین سفیر یک کشور بیگانه است که تصدی چنین مسئولیتی را در افغانستان بر عهده می‌گیرد. بلال کریمی، معاون سخنگوی هیئت حاکمه افغانستان نیز در بیانیه‌ای تأکید کرد که محمدحسن آخوند، نخست‌وزیر طالبان، استوارنامه سفیر جدید چین در افغانستان را تحویل گرفته است. دفتر سخنگوی دولت طالبان نیز تصاویر این مراسم را که چهارشنبه در کاخ ریاست‌جمهوری افغانستان با حضور محمدحسن آخوند نخست‌وزیر طالبان، امیرخان متقی وزیر خارجه طالبان و سفیر چین در افغانستان برگزار شد، منتشر کرد. گفتنی است در ابتدای سال جاری میلادی نیز طالبان که پس از خروج نظامیان آمریکایی از افغانستان کنترل این کشور را به دست گرفته نخستین قرارداد بین‌المللی خود را با چین جهت استخراج نفت از میدان نفتی آمودریا واقع در شمال افغانستان به امضا رساند. پس از به رسمیت شناخته شدن طالبان از سوی چین، این پیشنهاد در محافل رسانه‌ای و کارشناسی مطرح شد که ایران نیز به چین بپیوندد و با توجه به حضور شش میلیون مهاجر افغانستانی در ایران و کیلومترها مرز مشترک و بسیاری از مباحث به سود منافع ملی است که به‌رسمیت‌شناختن طالبان در دستور کار تهران قرار گیرد، اما محمدعلی نایبی، دیگر کارشناسی بود که در گفت‌وگو با «شرق»، چنین اقدامی را خطرناک و برخلاف منافع و امنیت ملی ایران می‌داند تا جایی که به گفته این تحلیلگر، اگر جمهوری اسلامی ایران کوچک‌ترین اقدامی برای به‌رسمیت‌شناختن حکومت طالبان داشته باشد، خود را ملزم به پذیرش تعهداتی می‌کند که دستش را در برابر این حکومت (طالبان) خواهد بست و توان چانه‌زنی را به‌شدت کاهش خواهد داد. با این برآورد، نایبی تأکید دارد که «اتفاقا به‌رسمیت‌نشناختن حکومت طالبان می‌تواند یک اهرم فشار، برگ برنده و کارت بازی در اختیار تهران باشد که بتواند این حکومت را وادار به پذیرش درخواست‌ها و انتظارات تهران درخصوص مسائل مرزی و امنیتی، تروریسم، مهاجرت، قاچاق مواد مخدر، چالش‌های آبی و... کند». نایبی در راستای ارزیابی خود به اقدام ۸ اسفند ۱۴۰۰/ ۲۱ فوریه ۲۰۲۲ ایران در واگذاری سفارت افغانستان به حکومت طالبان رجوع می‌کند و با اشتباه‌خواندن آن تصمیم اذعان دارد که «برخی موازی‌کاری‌های تصمیم‌گیری در عرصه سیاست خارجی باعث شده است که اکنون ایران نتواند یک راهبرد منسجم، دقیق و واقع‌بینانه در قبال طالبان داشته باشد». پیرو این نکته، محمدحسین عمادی، مشاور ارشد سازمان ملل در بازسازی افغانستان هم در گفت‌وگویی تفصیلی که با «شرق» داشت، هشدار داده بود که «نه‌تنها طالبان امروز دیگر دشمنِ دشمن ما یعنی دشمن آمریکا نیست، بلکه برای به رسمیت شناخته‌شدن حاضر به هرگونه معامله با آمریکایی‌هاست، حتی اگر این معامله ناامن‌کردن مرزهای شرقی ایران و دشمنان بالقوه خود در منطقه باشد. چون طالبان می‌داند اگر آمریکا این جریان را به رسمیت بشناسد، مسیر برای به رسمیت شناخته‌شدن طالبان در دیگر مجامع و نهادهای بین‌المللی و از سوی دیگر کشورهای اروپایی و غربی و کل جهان باز خواهد شد».

عمادی به «شرق» می‌گوید: «در این مقطع مشخص به رسمیت شناخته‌نشدن طالبان در مجامع جهانی به یک فرصت تبدیل شده است تا طالبان از زیر بار هرگونه رفتاری برای تجهیز و اعزام تروریسم و تروریست به ایران و دیگر کشورها شانه خالی کند». در عین حال به گفته مشاور ارشد سازمان ملل در بازسازی افغانستان، «اتفاقا همین مسئله سبب شده است که یک اهرم فشار توسط طالبان بر کشورهای منطقه شکل بگیرد که شما ابتدا من را به رسمیت بشناسید تا من هم بتوانم کنترلی روی مرزها و داخل افغانستان داشته باشم؛ مشابه همان اقدامی که توسط ایران و دیگر کشورها در سپردن کنسولگری‌ها به طالبان شکل گرفت». از منظر این تحلیلگر ارشد حوزه افغانستان، طالبان از فضای دوگانه در قبال به رسمیت شناخته شدن و نشدنش نهایت استفاده را می‌برد، چراکه از دیدگاه او، «طالبان با هوشمندی از مشکلاتی با همسایگانش به‌خصوص ایران دارد به‌عنوان اهرم‌های فشار برای به رسمیت شناخته‌شدن خود استفاده می‌کند و درعین‌حال، در فضایی که هنوز کشورهای منطقه، طالبان را به رسمیت نمی‌شناسند، خود را از هرگونه پاسخ‌گویی و پذیرش مسئولیت هم مبرا می‌داند».